ПРАДМОВА

Ажыцьцяўленьне ленінскай нацыянальнай палітыкі ў БССР ставіць як адну з першачарговых задач на мовазнаўчым фронце—устанаўленьне норм беларускай літаратурнай мовы і правапісу. Гэтая неадкладная задача павінна быць як найхутчэй вырашана, паколькі разгалосьсі ў пытаньнях правапісу перашкаджаюць нашаму культурнаму будаўніцтву, адрываюць літаратурную мову, як сродак клясавай барацьбы, ад мовы шырокіх мас пролетарыяту і бядняцка-серадняцкага сялянства.

Першая навуковая спроба афармленьня беларускага правапісу была зроблена Бр. Тарашкевічам яшчэ ў 1918 годзе ў яго „Беларускай граматыцы для школ". У асноўным устаноўлены т. Тарашкевічам правапіс, зразумела, адпавядае навуковым запатрабаваньням роўню таго часу. Тарашкевіч меў поўную рацыю заявіць у прадмове да сваёй граматыкі, што „ўсё найважнейшае зроблена добра". Пераважаючы ў аснове яго правапісу фонэтычны прынцып адпавядае мэтодычнаму запатрабаваньню лёгкасьці. Наогул, як зазначае сам Тарашкевіч, ён „увесь час не выпускаў з вачэй пэдагогічную старану кніжкі". І толькі нянавісьцю клясавых ворагаў—беларускіх фашыстаў Заходняй Беларусі—можна тлумачыць лямант аб тым, што граматыка т. Тарашкевіча, вязьня польскага фашызму, зьяўляецца непэдагогічнай, перасыпана „маскалізмамі" і г. д. Тое самае сьпяваў і махравы нацдэм Я. Лёсік у сваёй рэцэнзіі на граматыку Тарашкевіча.

Зразумела, як першая спроба, правапіс Тарашкевіча ня мог прэтэндаваць на паўнату, а галоўнае, ён у першым выданьні вышаў яшчэ тады, калі вялікія соцыяльныя зрухі, прынесеныя Кастрычнікам, не пасьпелі адбіцца ў беларускай літаратурнай мове. І таму сам Бр. Тарашкевіч зусім слушна кажа: „Аднолька-ж я ня думаю, што жыцьцё ня зробіць з часам значных зьменаў".

Правільная ленінская нацыянальная палітыка, якая дае магчымасьць „уцягнуць па-сапраўднаму адсталыя нацыяналь-

насьці ў справу соцыялістычнага будаўніцтва" (Сталін), уцягнула ў культурнае будаўніцтва шырокія масы беларускага пролетарыяту і працоўнага сялянства. На прыкладзе беларускай мовы яшчэ раз сьцьвердзілася правільная ленінская думка аб тым, што ў кожнай нацыі дзьве нацыі. І ў беларускай мове і навуцы аб ёй адбілася клясавая барацьба.

Беларуская контррэволюцыйная нацдэмаўшчына, якая ў свой час кінула была галоўныя сілы на мовазнаўчы фронт, у сваёй шкодніцкай рабоце на гэтым участку імкнулася адсунуць пролетарыят ад удзелу ў справе стварэньня літаратурнай мовы; таму, зразумела, нацдэмы марудзілі са справай вырашэньня правапісу. Калі-ж яны і ставілі пытаньне аб ім, напр., на так званай Акадэмічнай конфэрэнцыі 1926 году, дык імкнуліся даць такі правапіс, які быў-бы адарваны ад шырокіх рабочых і бядняцка-серадняцкіх сялянскіх мас, прытупляў-бы мову, як зброю клясавай барацьбы.

З далейшай гісторыі правапісу ў БССР трэба адзначыць яшчэ проект „Правапіснай камісіі БАН" 1930 г. („Беларускі правапіс"); ён быў складзены яшчэ пры нацдэмаўскім кіраўніцтве Інстытуту мовазнаўства, і таму нацдэмаўскія ўстаноўкі выразна адбіваюцца як у самім проекце, так і ў даданых да проекту заўвагах паасобных членаў правапіснай камісіі; адбіваюцца гэтыя тэндэнцыі і ў складанасьці шмат якіх правіл нацдэмаўскага проекту.

Прыступіўшы да вельмі складанай і адказнай задачы спрашчэньня беларускага правапісу, сёнешні склад Інстытуту мовазнаўства БАН, які атрымаў цяжкую спадчыну ад былога нацдэмаўскага кіраўніцтва Інстытуту, павёў гэту справу ў напрамку ленінскай моўнай політыкі, рашуча змагаючыся на два фронты як з вялікадзяржаўніцтвам, так і з контррэволюцыйным нацдэмократызмам і ў пытаньнях правапісу. У сваёй рабоце над данай задачай Інстытут кіраваўся наступнымі прынцыпамі і меркаваньнямі.

Прымаючы пад увагу, што ўстаноўлены Тарашкевічам правапіс, які мае за сабой ужо чатырнаццацігадовую традыцыю, у асноўным адпавядае навуковым запатрабаваньням, — Інстытут мовазнаўства БАН прапануе не радыкальныя зьмены ў правапісе, а толькі спрашчэньне некаторых больш цяжкіх пунктаў, дзе неабходнасьць спрашчэньня цалкам насьпела; апрача таго, у прапануемым проекце ўносяцца дапаўненьні з повады некаторых пунктаў, у свой час незакранутых т. Тарашкевічам.

Выходзячы з асноўнага запатрабаваньня зрабіць правапіс даступным для шырокіх мас, Інстытут кладзе ў аснову

проекту марксысцка-ленінскае адзінства фонэтычнага і этымолёгічнага прынцыпаў, як адзінства процілегласьцяў, аддаючы, аднак, разам з Тарашкевічам, вядучую ролю фонэтычнаму прынцыпу. Так, напрыклад, падпарадкаваўшы напісаньне галосных пасьля зычных фонэтычнаму прынцыпу (прав. 10), проект, аднак, пасьлядоўна адмовіўся ад вызначэньня тых зьмен зычных, якія ўжо органічна зьяўляюцца ў выніку сваёй позыцыі перад наступнымі зычнымі і таму не патрабуюць у даным выпадку правядзеньня да канца данага прынцыпу. Такім чынам:

а) не адзначаецца асыміляцыйнае памякчэньне зычных перад наступнымі мяккімі зычнымі ў такіх выпадках, як *сьвет, сьлед* і інш. (прав. 12), што мы маем таксама ня толькі ў рускім правапісе, але нават і ў фонэтычным па сваёй аснове украінскім правапісе;

б) не адзначаецца пераход звонкіх зычных у глухія і глухіх у звонкія (прав. 13), што было прынята ўжо і ў правапісе Тарашкевіча;

в) не адзначаецца зьмена сьвісьцячых у шыпячыя перад шыпячымі і шыпячых у сьвісьцячыя перад сьвісьцячымі (прав. 14).

На фоне правіла 13 проект мяркуе замяніць напісаньне *гарадзкі, суседзтва*, запазычанае ў свой час мэханічна з польскай орфографіі, больш пасьлядоўным і этымолёгічна правільным напісаньнем *гарадскі, суседства* да прав. 16).

Пры вырашэньні пытаньняў аб перадачы тых фонэтычных зьяў, у адносінах да якіх разыходзяцца паміж сабой беларускія дыялекты, Інстытут імкнуўся выходзіць з больш пашыраных варыянтаў, або разнабой паміж гаворкамі імкнуўся прымірыць увядзеньнем у норму больш простай зьявы, якой часта аказвалася форма этымолёгічная. Так, напрыклад, з прычыны складанасьці зьмен, якім падпадаюць ненаціскныя галосныя Е, Я ў розных складах, проект спрашчае правілы перадачы зазначаных галосных у ненаціскным становішчы, правёўшы правіла аб фонэтычнай перадачы ненаціскнога Е праз Я толькі ў першым складзе перад націскам, паколькі ў гэтым становішчы яканьне выяўляецца найбольш выразна, паколькі ў зьмене Е на Я ў даным складзе сходзіцца паміж сабой большасьць беларускіх гаворак (правіла 3); разнабой-жа ў вымаўленьні ненаціскнога Е ў іншых становішчах проект прымірыў правядзеньнем этымолёгічнага прынцыпу.

На тым-жа меркаваньні грунтуецца і прапанова замяніць напісаньне падвойных літар у такіх словах, як *насеньне,*

жыцьцё, пытаньне, аднэй літарай (правіла 11), што таксама павінна дапамагаць спрашчэньню правапісу, паколькі з розных варыянтаў у гаворках выбіраецца больш простая форма. Улічыў тут проект і асаблівую пашыраннасьць форм без падваеньня ў гаворках Заходн. Беларусі.

Улічваўся пры ўкладаньні проекту і сэмасыялёгічны момант, роля якога, напрыклад, была выяўлена ў перадачы на пісьме складаных слоў (правіла 7). Сэмантычнымі прычынамі таксама абумоўлена ў беларускай мове пашыранае вымаўленьне пэўных замежных слоў з суфіксам -ІР (правіла 34). Ясна, што пашырэньне такіх форм, як *камандыраваць, будзіраваць, суміраваць, вар'іраваць* замест *камандаваць, будаваць, сумаваць, вар'яваць,* тлумачыцца адштурхоўваньнем ад адпаведных омонімаў, супадзеньне з якімі прывяло-б да блытаніны.

Як будзе зазначана яшчэ далей, улічвалася між іншым і тое палягчэньне і экономія, якія адпаведныя правілы могуць прынесьці для поліграфічнай справы. Так, напрыклад, памянёнае правіла аб невызначэньні мяккасьці ў такіх выпадках, як *сьвет,* дасьць вялікае спрашчэньне ў гэтым кірунку, бо мяккі знак тут вельмі абцяжваў і друк і пісьмо; нярэдка даводзілася пісаць па два, тры і нават больш лішніх Ь у словах (напр., *сьцьвярджэньне, зьдзяйсьненьне* і г. д).

Таксама больш навукова абгрунтавана правіла аб прыставачным зычным В перад пачатковымі націскнымі галоснымі О, У (правіла 9).

Як у галіне фонэтыкі, так асабліва ў галіне морфолёгіі, пры ўстанаўленьні норм правапісу проект улічваў прогрэсыўнасьць данай зьявы, ступень яе пашырэньня ў рабочых і бедняцка-серадняцкіх дыялектах БССР і Заходняй Беларусі.

Тут мы цьверда павінны памятаць словы т. Сталіна, сказанныя ім на XVI зьезьдзе Усе КП(б): „Есьць Беларусь у складзе СССР; але ёсьць і другая Беларусь у складзе іншых дзяржаў. Ці думаеце вы, што пытаньне аб украінскай і беларускай мове можа быць вырашана бяз улічэньня гэтых сваясаблівых умоў"?

У некаторых выпадках, калі ў дыялектах прыблізна ў аднолькавай меры пашыраны два варыянты, калі няясным яшчэ зьяўляецца, якая з форм перамагае, або калі адзін з варыянтаў сёньня пашыраны ў меншай меры, але выразна зьяўляецца прогрэсуючым,—у гэтых усіх выпадках проект узаконьвае два варыянты, але перавагу аддае, аднак, аднаму з іх, ставячы яго на першае месца. Выходзячы з такіх меркаваньняў, даны проект, у процілегласьць проекту нацдэмаў,

якія сьвядома адкідалі ўсе факты беларускай мовы, агульныя з рускай, устанавіў, напрыклад, варыянты для канчаткаў 2-й асобы мн. л. загаднага ладу—на ЫЦЕ, ІЦЕ і на ЭЦЕ, ЕЦЕ (правіла 76).

Не гаворачы ў прадмове аб некаторых іншых, больш дробных пунктах, дзе пановаму вырашаецца або ўпарадкоўваецца пытаньне правапісу ў галіне фонэтыкі і морфолёгіі, мы тут адзначым толькі наступнае. Упяршыню узаконьваюцца даўно ўжо ўжываемыя ў савецкім друку формы дзеяслоўных прыметнікаў абодвух часаў абодвух станаў: існуючы, — ая, — ае, існаваўшы, — ая, — ае, эксплёатуемы,—ая,—ае (правіла 77), супроць увядзеньня якіх так змагаліся нацдэмы, аргумэнтуючы адмоўныя адносіны да гэтых форм спасыланьнем на адсутнасьць іх у сялянскіх гаворках. Патрэбнасьць увядзеньня гэтых форм даказваецца неабходнасьцю адрозьніваць у мове сэнс такіх выразаў, як *эксплёатуемая кляса* ад выразу *эксплёатаваная кляса* і падобных. Ясна, што прапанаваная нацдэмамі форма *эксплёатаваны* ў сэнсе дзеяпрыметніка цяперашняга часу прыводзіць да грубага палітычнага скажэньня сэнсу.

Пры ўнормаваньні правапісу чужаземных слоў Інстытут імкнуўся па магчымасьці сьцерці розьніцу паміж сваімі і чужымі словамі. Улічваючы дыялектычны процэс асваеньня шырокімі працоўнымі масамі замежных слоў, як адзін з этапаў стварэньня будучай інтэрнацыянальнай мовы, проект прапануе падпарадкаваць чужаземныя словы правілам аб аканьні (правіла 23), бо сапраўды, хіба можна сёньня лічыць замежнымі такія словы, як *комуна, соцыялізм,* а тым больш такія скрыжаваныя словы як *колгас, колгасьнік?* Прыняўшы аканьне ў чужаземных словах, Інстытут, аднак, лічыць, што на сёнешнім этапе мы ня можам на чужаземныя словы перанесьці правілы аб яканьні ў беларускіх словах (правіла 25), паколькі ў большасьці выпадкаў у гэтых словах перад даным галосным вымаўляецца цьвёрдая зычная (апрача Л); такім чынам, мы маем у беларускім вымаўленьні гэтых слоў злучэньні БЭ, ПЭ, МЭ, ДЭ ТЭ, і г. д., злучэньні, неўласьцівыя для беларускіх слоў.

Апіраюцца на жывое вымаўленьне і правілы аб перадачы чужаземных злучэньняў *ІО, ІЕ, ІА, ІU* (правіла 29). Пановаму, больш правільна вырашана пытаньне аб апострафе і аб Ь у замежных словах (прав. 27). Спрашчэньнем зьяўляецца правіла 31 аб перадачы падвойных літар у замежных словах адной літарай. Унормавана пытаньне аб морфолёгічным асваеньні слоў чужаземнага пахаджэньня тыпу *проле-*

тарый, барый (правіла 39). Упарадкавана перадача чужаземнага *l* (правіла 28). Наогул, як у даным правіле, так і ў правілах аб перадачы зычных *д, т* перад *е, і* (прав. 28 і 30) проект ухіліўся вялікадзяржаўніцкіх тэндэнцый, якія выяўляліся ў імкненьні даныя факты замежных слоў перадаваць абавязкова ў рускім вымаўленьні (лампа, сацыалогія, арыхмеціка, фанэціка).

Але, адлюстроўваючы процэс асваеньня шырокімі працоўнымі масамі чужаземных слоў, проект, аднак, не дапускае вульгарызацыі іх, якую праводзілі ў сваёй шкодніцкай рабоце нацдэмы і праводзяць цяпер фашысты Заходняй Беларусі. З гэтай прычыны, напрыклад, проект прапануе чужаземнае *f* ва ўсіх выпадках перадаваць праз Ф (правілы 35): форма, фабрыка, торф, а ня хворма, хвабрыка, торп.

У разьдзеле аб правапісе ўласных географічных імёнаў прыняты правілы (43-44), якімі вымагаецца адбіцьцё на пісьме асаблівасьцяў той мовы, з якой узяты гэтыя імёны, але пры ўмове, каб перадача гэтых асаблівасьцяў не супярэчыла-б асноўным фактам беларускай фонэтыкі, напр., аканьню, у тых межах, у якіх яно прынята для чужаземных слоў, зьмене В на У ў канцы слоў і перад зычнымі, правілу аб напісаньні галосных пасьля зацьвярдзелых зычных: Ш*э*ўчэнка, а не Ш*а*ўчэнка, паколькі ў небеларускіх словах Э бяз націску захоўваецца нязьменным, аднак, з другога боку—і не Шэўчэн*ко*, паколькі з морфолёгічнага боку данае прозьвішча цалкам асвойваецца: скланяецца як беларускае слова; з гэтай-жа прычыны пішацца Та*л*стой, а не Та*ў*стой, і тым больш не *Таўсты*, паколькі Л у беларускіх словах можа стаяць перад зычным.

Для паўнаты проекту, каб даць магчымасьць зараз-жа карыстацца ім, Інстытут дадаў пункты, якія не выклікаюць сёньня спрэчак (напрыклад, у прав. 2 аб злучэньнях РО, ЛО, РЫ, ЛЫ, далей прав. 10 аб напісаньні галосных пасьля зацьвярдзелых зычных і г. д.); у разьдзеле морфолёгіі больш-менш поўна прыведзены формы скланеньня і спражэньня.

Проект ахапляе спрэчныя пытаньні правапісу, але Інстытут таксама лічыць зусім насьпеўшым і пытаньне аб некаторых зьменах у азбуцы. Такой першачарговай задачай зьяўляецца ўвядзеньне аддзельных літар для абазначэньня афрыкат ДЗ і ДЖ, што дало-б між іншым значную экономію ў поліграфічным вытворстве, а галоўнае — дало-б магчымасьць адрозьніваць на пісьме такія розныя па свайму вымаўленьню выпадкі, як злучэньне двух зычных Д і З у словах: *адзімаваць, водзыў*, ад афрыкаты ДЗ у словах *адзін, дзікі* і т. п.; адрозьніваць злучэньне зычных Д і Ж у словах *паджылы, аджымаць* і пад. ад афрыкаты ДЖ (хаджу). Рашуча выказваючыся за ўвядзеньне новых літар для афрыкат ДЗ і ДЖ, якое дало-б пэўнае спрашчэньне і ў самім правапісе, і ставячы гэта пытаньне на абгаварэньне шырокай пролетарскай грамадзкасьці, Інстытут, не прапануючы якога-небудзь свайго проекту гэтых новых літар, аднак, лічыць, што для абазначэньня афрыкат павінны быць прыняты такія літары, якія не супярэчылі-б агульнаму стылю ўсёй беларускай азбукі і па сваёй композыцыі станавілі-б лігатуры тых літар, якімі абазначаюцца складаныя элемэнты зазначаных афрыкат.

Над разглядам пытаньняў правапісу Інстытут мовазнаўства працаваў у поўным складзе сваіх навуковых супрацоўнікаў, прысьвяціўшы данай справе 15 паседжаньняў, з якіх першае адбылося 8-га сакавіка 1930 г., апошняе 26-га студзеня г. г. Пасьля гэтага проект, быў разгледжан на агульна-акадэмічнай нарадзе (у лютым-сакавіку г. г.), якая ўнесла шэраг дадаткаў і паправак. Некаторыя пытаньні (напрыклад, аб яканьні, аб варыянтах давальнага і меснага склонаў мн. л. мужчынскага і ніяк. р., аб уніфікацыі форм лічэбнікаў двух, двум і г. д. для ўсіх радоў і г. д.) выклікалі найбольш гарачыя спрэчкі; некаторыя пытаньні часам перарашаліся па 2-3 разы.

Разгляд і зацьверджаньне данага проекту спрашчэньня беларускага правапісу будзе праведзена пасьля конфэрэнцыі, дзе даны проект спрашчэньня, складзены Інстытутам Мовазнаўства, будзе пастаўлен на шырокае абгаварэньне.

Самы тэкст проекту напісан паводле старога правапісу, прыклады-ж паданы паводле правіл, прынятых у „проекце“.

У канцы праекту дадаецца ўзор новага правапісу.

Інстытут Мовазнаўства
Беларускай Акадэміі Навук.

Увага.

Гэты проект спрашчэньня беларускага правапісу быў разгледжан у парадку папярэдняга абгаварэньня на радзе пасяджэньняў і сходаў—на Колегіі Наркамасьветы, на нарадзе пры ДВС, на Комфракцыі Оргкамітэту Саюзу Савецкіх пісьменьнікаў, на сходах студэнтаў і выкладчыкаў Літаратурна-Лінгвістычнага аддзяленьня Менскага Пэдагогічнага Інстытуту, у НДІ Комвыхаваньня і нарэшце на пасяджэньні спэцыяльнай правапіснай Комісіі пад старшынствам Наркома Н. К. А. БССР т. Чарнушэвіча. На гэтым пасяджэньні правапіснай Комісіі былі ўнесены наступныя зьмены і дадаткі:

I. Замест правіл 11-га і 21-га проекту комісіяй прапануецца наступнае правіла:

З старых злучэньняў зычных з „ь“ перад ётавымі галоснымі атрымліваюцца ў беларускай мове падоўжаныя зычныя, якія перадаюцца на пісьме падвойнымі літарамі, пры чым паводле прав. 12-га паміж імі „ь“ ня пішацца: жыццё, кассё, пытанне, галлё, граззю, ноччу, збожжа, зацішша.

Увага І-я. Губныя зычныя і „р“ не падаўжаюцца, і таму пасьля іх для вызначэньня раздзяляльнага галоснага пішацца апостраф: сям'я, двукроп'е, б'ецца, давер'е.

Увага 2-я. Не атрымліваецца падаўжэньне і ў тых выпадках, калі перад зычнай стаіць яшчэ адна зычная (нацыянальнасьцю), а таксама ў некаторых уласных імёнах: Аўдоця, Тацяна.

Увага 3-я. Без падваеньня пішуцца словы: сьвіня, трэцяя.

Увага 4-я. У тых выпадках, калі атрымліваецца падоўжанае „дз“, яно перадаецца прад „ддз“: суддзя, разводдзе.

II. Да правіла 8-га дадаецца ўвага:

Вершаваныя творы, напісаныя да выданьня новага правапісу, перадрукоўваюцца з ужываньнем „у“ паводле старага правапісу.

III. Замест правіла 19-га прапануецца наступнае правіла:

Зычныя Г, Ж, З, Х, Ш, у географічных назвах ня зьліваюцца з суфіксальным С, пры чым Г, К у большасьці выпадкаў зьмяняюцца на Ж, Ш.

рыжскі	мсціжскі
волжскі	абхазскі
пражскі	кіргізскі
парыжскі	каўказскі
суражскі	французскі
вяліжскі	чэшскі
варонежскі	чувашскі

У некаторых рэдка ўжываных географічных назвах Х і Г не зьмяняюцца на Ш і Ж:

цурыхскі	выбаргскі
адэхскі	арэнбургскі

Таксама і К у рэдка ўжываных назвах іншамоўнага паходжэньня з наступным суфіксальным С ня зьліваецца ў Ц:

узбекскі	маздокскі

У беларускіх словах Ж і Ш перад суфіксальным С выпадаюць:

мноства	таварыскі
прыгоства	таварыства
убоства	харастве

IV. Да правіла 26 прапанаваны наступны дадатак:

Але ў вузка-навуковых тэрмінах, асабліва там, дзе з літарамі О-А зьвязваецца сэнсавае адрозьніваньне, або дзе ствараюцца омонімы ў данай галіне навукі, захоўваецца нанаціскное „о“:

оксо	і окса	у хіміі
орсін	і арсін	

V. Да правіла 29-га дадаецца увага:

Але: магазын, музыка.

VI. Да правіла 46-га дадаецца ўвага:

Але ў замежных прозьвішчах Du перадаецца праз Д'ю:

Д'юма	Д'юбуа
Д'юрынг	Д'юнон

VII. Пасьля 46-га прав. увесьці наступнае правіла:

Уласныя асабовыя беларускія імёны пішуцца паводле жаданьня іх носьбітаў:

Васіль	або Базыль
Восіп	або Язэп
Іван	або Янка
Міхаіл	або Міхась і г. д.

Імёны іншых моў запісваюцца беларускімі літарамі паводле асноўных правіл беларускай фанэтыкі, але не перакладаюцца як у поўным напісаньні, так і ў скарочаным:

Іосіф Вісарыёнавіч Сталін—І. В. Сталін.

Нікалай Міхайлавіч Пакроўскі—Н. М. Пакроўскі.

VIII. Да прав. 55 уносіцца наступная зьмена:

Назоўнікі жан. р. вышэй зазначанай катэгорыі, а таксама назоўнікі жан. р. без канчатку ў назоўным склоне адзін. ліку маюць і канчаткі АЎ, ЯЎ:

глебаў	рэчаў
вежаў	арцеляў
межаў	сенажацяў
капальняў	плыняў
майстэрняў	народнасцяў
тоняў	меньшасцяў
нетраў	дробязяў
лазьняў	далоняў
студняў	

Назоўнікі жан. р. без канчатку ў назоўным скл. адзін. л. могуць мець таксама канчаткі ЭЙ, ЕЙ як пад націскам так і не пад націскам:

начэй	арцелей
пячэй	сенажацей
мышэй	плыней
курэй	народнасцей
гусей	меншасцей
снасцей	дробязей
касцей	далоней

IX. Да правіла 76 уносіцца наступная зьмена:

Дзеяпрыметнікі незалежнага стану мужч. роду цяперашняга і мінулага часу пішуцца з канчаткам Й:

існуючый	пануючый
існаваўшый	панаваўшый і г. д.

Больш дробныя і рэдакцыйныя зьмены ўнесены ў тэкст самога проекту.

I. ФОНЭТЫКА

А. Правапіс галосных

Правіла 1. Галосныя О, Ё, Э пішуцца толькі пад націскам:

горад	лётчык	гэты
мова	заўсёды	рэкі
моладзь	сёня	жэрдка
воды	сёлы	цэгла

Правіла 2. Галосная О не пад націскам заўсёды зьмяняецца на А:

дом — дамы
стол — сталы
горад — гарады
воды — вада
горы — гара
ногі — нага
косы — каса

У некаторых словах склады РО, ЛО не пад націскам пераходзяць у РЫ, ЛЫ:

гром — грымець
крошка — крышыць
кроў — крыві
дровы — дрывотня
бровы — брыва
трох — трыма
глотка — глытаць

Правіла 3. Галоснае Е (Ё) не пад націскам зьмяняецца на Я толькі ў першым складзе перад націскам:

бяда	сястра
лясы	дзявяты
сяло	дзясяты
сяляне	сямнацаты

Ва ўсіх іншых выпадках як перад націскам, так і пасьля націску пішацца Е:

земляны	высветліць
селянін	выехаць
летуны	восень
ваенізацыя	верасень
непісьмены	вецер
велізарны	возера
нерухомы	сіненькі
верацяно	поле
нецікава	будзе

Аб напісаньні ненаціскнога Е ў канчатку слоў гл. разьдзел морфолёгіі.

Правіла 4. НЕ і БЕЗ, стоячы асобна, заўсёды пішуцца з Е:

не быў
не браў
без меры
без жартаў

Правіла 5. Правіла 3 не пашыраецца на этымолёгічнае Я, якое застаецца нязьменным у ненаціскных складах:

цыганіна	заяц
пяцярня	месяц
цяжкавата	памяць
яравы	дробязь
языкаты	завязь
мяккаваты	тысяча
пояс	дзевяць
выцяжка	дзесяць

Правіла 6. Галоснае Э не пад націскам зьмяняецца на А

рэкі — рака
шэры — шарак
шэпты — шаптаць
жэрдка — жардзіна
чэрап — чарапы
цэны — цана
цэлы — цаліна
цэд—цадзіць

Правіла 7. Складаныя словы пішуцца паводле правіл правапісу аб А, О, Е, Э у кожнай частцы слова:

колавярчэне	штодзённы
прыродазнаўства	цвёрдакрылы
чырвонаармеец	чэхаславацкі
лёназагатоўкі	дрэваапрацоўчы
торфараспрацоўкі	шэсцьсот
домакіраўніцтва	восемсот
трохпавярховы	дзевяцьсот

своеасаблівы
своечасовы
фотарэпрадуктар
фотаапарат
кіноапэратар
політэхнічны

Калі другая частка складанага слова становіць сабою скарочанае слова і асобна ня ўжываецца, дык усё слова пішацца як нескладанае:

канавал	стагодзе
ваўкадаў	мядзведзь
калаўрот	ледарэз
веснаход	земляроб
дамасед	чарназем
далакоп	шаснацаць
кастапраў	сямнацаць
крывасос	васямнацаць
крывацёк	дзевятнацаць
дрывасек	пяцьдзясят
чарнавокі	шэсьцьдзесят
навабранец	семдзесят
галаледзіца	восемдзесят

У другой частцы складана-скарочаных слоў пад націскам аднаўляецца этымолёгічная галосная.

нарком
гарком
камсод
дзяткор

Правіла 8. Галосныя У, І ў пачатку слоў, а таксама і ў асобным напісаньні (калі У — прыназоўнік, а І — злучнік), як пасьля зычнага, так і пасьля галоснага заўсёды пішуцца праз У, І (складовыя):

лепшы ударнік
прыехалі у горад
звярнулі увагу

савецкая улада
тэмпы і якасць
мы ідзём

Правіла 9. Перад пачатковымі націскнымі галоснымі О, У заўсёды разьвіваецца В:

восень	вуліца
восем	вучань
вокны	вугаль
Ворша	вузел
ворыва	вус
вострьі	вуха
вобраз	вуздзенскі
вогнік	вусны

Перад ненаціскным У стаіць В тады, калі гэта У не зьяўляецца приставачным і не разьвілося з В:

	АЛЕ:
вучыцца	участак
вужака	увага
у вушу	увязка
вугальчык	удоўж
вузельчык	урад
вусаты	удзел
вуглямі	улада
вуграмі	Узда

Пасьля прыназоўнікаў перад пачатковым ненаціскным А ня пішацца В:

у агні	на акне
у акне	у адрыне

Б. Правапіс зычных

Правіла 10. Пасьля зычных зацьвярдзелых Р, Ж, Ч, Ш, Ц (не з *т* мяккага) ніколі ня пішацца літары І, Е, Я, Ё, Ю, Ь

тры	трэба	гразь	бяроза	бручка
жыць	жэрдка	грады	жоўты	гарую
шыць	цэгла	пража	шчотка	гавару
чысты	цэлы	прасла	ішоў	ночу

Правіла 11. Працяжнае вымаўленьне зычных, якое наглядаецца ў некаторых мясцовасьцях Беларусі, не адзначаецца падвойным напісаньнем гэтых зычных:

галё	зяе
раля	солю
вяселе	насене

пытане	рызё
касё	заціша
калосе	збожа
гразю	смеце
мазю	жыцё
ночу	судзя

Але пры злучэньні карэннага Н з такім-жа суфіксальным пішыцца два Н

раённы	карэнны
конны	каменны
коннік	раменны
дзённы	сонны

Таксама захоўваецца падвойнае напісаньне і ў тых выпадках, калі мы маем злучэньне З або С прыстаўкі з такімі-ж наступнымі гукамі кораня:

рассмяяцца	рассудны
расспяваўся	раззнаёміцца
ссыпаць	

Але: расада.

Правіла 12. Мяккасьць зычных перад наступнымі мяккімі складамі не адзначаецца, г. зн. пасьля іх ня пішацца мяккі знак:

зняць	схіліцца
звер	дзве
свет	дзверы
снег	цвёрды
след	цвярозы
смех	сцвердзіць
свет	радасць
цвісці	шэсць
згінуць	ёсць
скінуць	есці

Калі ў словах пішацца Ь перад цьвёрдым складам, дык ён захоўваецца і перад мяккім:

рэдзька — рэдзькі
пісьмо — у пісьме, пісьмены
процьма — касьбе
касьба —

У суфіксе „СТВ“ Т не падлягае зьмякчэньню на Ц:

у гаспадарстве
у прыродазнаўстве
у грамадазнаўстве

Правіла 13. Пераход звонкага ў глухі і наадварот глухога ў звонкі як у сярэдзіне, так і ў канцы слоў на пісьме не адзначаецца:

блізка	бабка
казка	просьба
будка	касьба
дзядзька	носьбіт
ножка	малацьба
мужчына	кадка
гарадскі	нож
следчы	дзед
пяцьдзясят	хлеб
воз	грыб
мазь	рог

Гэта правіла не пашыраецца на прыстаўкі З, УЗ, РАЗ, БЕЗ, ЦЕРАЗ, у якіх перад глухім гук З пераходзіць у С:

спроба	расход
ссыпаць	бясплодны
схапіць	бясспрэчны
усхваляваць	беспрытульны
раскідаць	цераспалосіца

Правіла 14. Пераход сьвісьцячых перад шыпячымі у шыпячыя і наадварот шыпячых у сьвісьцячыя на пісьме не адзначаецца:

возчык	на рэчцы
прыказчык	дачцэ
разносчык	у дзежцы
перапісчык	на дошцы
пясчаны	цешышся

АЛЕ: шчасце, рошчына.

Правіла 15. У злучэньнях карэнных зычных Д, Т з суфіксальным Ч гэтыя зычныя захоўваюцца нязьменнымі.

следчы
падводчык
суседчын
матчын
газэтчык

Правіла 16. У злучэньні Т з суфіксамі СК, СТВ гэта Т з наступным С зьліваецца ў Ц:

полацкі	марксісцкі
дзясяцкі	фашысцкі
брацкі	вар'яцтва
вар'яцкі	брацтва
студэнцкі	студэнцтва

Злучэньне карэннага Д з гукамі Ч і С наступных суфіксаў, падпарадкуючыся правілу 13, нязьменна захоўваюць Д:

сьледчы	суседства
гарадскі	грамадства
грамадскі	раслінаводства

Правіла 17. Злучэньне ЦЬ+СЯ у трэцяй асобе і ў неазначальнай форме дзеясловаў пасьля галоснага зьмяняецца на ЦЦА, пасьля зычнага на ЦА:

змагацца	ад'есца
змагаюцца	здасца

Лічэбнікі 11, 12... 20, 30 пішуцца праз ЦАЦЬ:

адзінаццаць	дзевятнаццаць
дванаццаць	дваццаць
трынаццаць	трыццаць

Правіла 18. У злучэньнях зычных К, Ц, Ч з суфіксальным С (суфіксаў СК, СТВ) гэтыя зычныя зьліваюцца з ім у Ц.

бальшавіцкі	батрацтва
бядняцкі	бядняцтва
калмыцкі	сваяцтва
сваяцкі	ткацтва
ткацкі	кулацтва
салігаліцкі	

Карэннае С з суфіксальнымі С зьліваюцца ў адно С:

рускі	адэскі
палескі	тыфліскі

Але ў зваротных дзеясловах карэннае С з СЯ ня зьліваецца:

аднёсся і г. д.

Правіла 19. У злучэньні Г, З, Ж, Х, Ш, С з суфіксальным С гэтыя гукі выпадаюць:

рыскі	чэскі
волскі	таварыскі
парыскі	птуства
сураскі	муства
вяліскі	мноства
кіргіскі	прыгоства
каўкаскі	таварыства

Правіла 20. Пры злучэньні *прыставак* на зычны з наступным ётаваным галосным для абазначэньня разьдзельнага іх вымаўленьня паміж імі заўсёды пішацца апостраф:

аб'езд	з'ява
аб'ява	з'есці
пад'ехаць	раз'юшаны
пад'есці	раз'ядаць

Правіла 21. Пры злучэньні *карэнных* зычных з наступнымі ётаванымі галоснымі апостраф пішацца толькі пасьля М, Б, П, Р:

сям'я
п'яўка
пер'е
надвор'е
б'ецца

Правіла 22. Л перад суфіксам Ц заўсёды пішацца з мяккім знакам: кольца, сальца, пальцы, відэльцы.

Пры утварэньні формы жан. р. ад формы муж. р. на ЦЕЛЬ захоўваецца мяккі знак: вучыцелька, карміцелька.

II. Правапіс чужаземных слоу

Правіла 23. У чужаземных словах О не пад націскам зьмяняецца на А, за выключэньнем канчаткаў, у якіх О (Ё) захоўваецца:

рэвалюцыя	радыё
каапэрацыя	трыё
палітыка	бруто
маналёг	нэто
камітэт	інкогніто

Правіла 24. Ненаціскныя Io, jo чужаземных словах захоўваюцца нязьменнымі:

лёгічны	лёкамабіль
апалёгэт	блёкнот
пэдолёг	блёкада
ётаваны	солё

Правіла 25. Чужаземнае Е пасьля зычных перадаецца праз Э, за выключэньнем выпадкаў пасьля Л, калі чужаземнае Е перадаецца праз Ё:

эпапэя	фанэтыка
эканомія	гэрой
дэбаркадэр	гэаграфія
дэлегат	гэалёгія
мэтодыка	мэдычны
тэлефон	тэатр
матэрыялізм	элегія
эстафэта	лексічны
пэдагог	

У даўно запазычаных і вельмі пашыраных словах Е перадаецца праз А, Я:

гандаль	далікатны
дакляраваць	рамонт
адукацыя	літара
аконам	літаратура
дзяжурства	адрас
характар	сакратар

Правіла 26. Складаныя чужаземныя словы падлягаюць правілам аб напісаньні беларускіх складаных слоў (гл. правіла 7-е).

Правіла 27. У чужаземных словах пры разьдзельным вымаўленьні зычнага з галосным, пасьля Л перад ётаванымі ставіцца мяккі знак, пасьля іншых апостраф:

рэльеф	бар'ер
Мальер	Рант'е
гарн'е	Барб'е
Лявуаз'е	Кюв'е
манпанс'е	кан'як
мар'яж	кан'юнктура
суб'ект	Кавэн'як

Правіла 28. Чужаземнае І пасьля Д, Т, Р, Ц, Ж, ДЖ, Ч, Ш передаецца праз Ы, пасьля, С, З і інш. -І:

дырэктар
дывізія
дысцыпліна
дылема
тыран
тып
калектыў
актыў
партыя
гісторыя
аварыя

ізаляцыя
міліцыя
рэжым
жыро
фізыка
азімут
марксізм
прафэсійны
унівэрсітэт
сыстэма
сінус

Перад суфіксальным ЁР чужаземнага пахаджэньня, далей перад тэрмінолёгічным элемэнтам органічнай хіміі ІН (для адрозьніваньня ад тэрмінолёгічнага элемэнту ЫН), а таксама перад славянскім суфіксам ІК (памяншальным) Д і Т пераходзяць у ДЗ і Ц, пасьля якіх І застаецца без пераходу у Ы;

марадзёр
білецёр
манцёр

пэрыдзін
піпэрыдзін
білецік
эпізодзік

Пераходзіць Т у Ц і ў слове ціp.

Правіла 29. Чужаземныя злучэньні ІА, ІО (не пад націскам) передаюцца праз ІЯ, а пасьля зацьвярдзелых Ж, ДЖ, Ч, Ш, Ц, а таксама пасьля Д, Т—праз ЫЯ:

гэніяльны
філіяльны
індустрыялізацыя
спэцыяльны
варыянт
сацыялізм
матэрыялізм

бібліяграфія
бібліятэка
гэліятроп
эмбрыянальны
рэвізіянізм
сацыялёгія
пэрыяд

АЛЕ: радыё, трыё

Злучэньне ІО пад націскам передаецца праз ІЁ (ЫЁ):

бібліёграф
біёлёг
аксіёма

эмбрыёлёг
ідыёт
стадыён

Злучэньне ІЕ передаецца праз ІЕ (ЫЕ):

гігіена
кліент

арыентацыя
дыета

Злучэньне іu передаецца праз ІУ (ЫУ):

калёквіум
кансіліум
прасцэніум

прэзыдыум
трыумвірат
радыус

У некаторых даўно запазычаных словах пасьля Р галоснае Ы выпадае, замяняючыся апострафам:

кур'ёзны
сур'ёзны

Правіла 30. Замежнае l передаецца пераважна мякка:

дэлегат
дылема
тэлеграф
ліміт
літара
лёзунг
лёгіка
лёкаўт
лёмбард
солё
аэраплян
баляда
лямпа
баляст
кляса
лябараторыя
ляпсус
гіпэрбаля
капэля

навэля
фабуля
люстра
блюза
люпа
клюб
алькаголь
вулькан
бэлька
балькон
аўтамабіль
бінокль
мэталь
крышталь
вадэвіль
вэстыбюль
лёкамабіль
бэнзоль
мэнтоль

Але:

лацінка
лубін
артыкул
арсэнал

формула
адмірал
ідэал

Правіла 31. У чужаземных словах падвойныя зычныя на пісьме не адзначаюцца:

Але:

апарат
асіміляцыя
камуна
алё

ва́нна
бо́нна
манна
Га́нна

Правіла 32. Французскае u і нямецкае ü перадаюцца праз Ю; пасьля зацьвярдзелых Ж, ДЖ, Ч, Ш, Ц, Р, а таксама Д, Т—праз У:

бюст	нактурн
бюро	душэс
вэстыбюль	журы
нюанс	брашура
Мюрат	тульпан
пюрэ	туль

АЛЕ: дзюна, эцюд

Правіла 33. Нямецкае злучэньне EI перадаецца праз ЭЙ, ЕЙ:

гэйзэр
Швэйцарыя
рэйнвэйн
лейтматыў
Лейбніц

Правіла 34. Чужаземныя th, гр. ϑ перадаюцца пераважна праз ф:

арыфмэтыка	міф
арфаграфія	дыфірамб
лёгарыфм	эфіоп
пафос	Афіны
эфір	Піфагор

АЛЕ:

тэатр	бібліятэка
тэарэма	тэорыя
тэзіс	катэдра
тэізм	мэтад

і ўсе словы, у склад якіх уваходзіць „антрапа—“.

Правіла 35. Чужаземнае f, гр. φ ва ўсіх выпадках перадаецца праз Ф:

форма	торф
фунт	фабрыка
фантазія	фэльчар
тыф	

Правіла 36. У словах чужаземнага паходжаньня ўстаўка ir прапускаецца:

канстатаваць	стымуляваць
аналізаваць	сімуляваць
сабатаваць	візаваць
дэлегаваць	абстрагаваць

АЛЕ:

камандыраваць	мусіраваць
манкіраваць	утрыраваць
будзіраваць	трэніраваць
капіраваць	трэтыраваць
вар'іраваць	ватыраваць
суміраваць	шпацыраваць
пікіраваць	

Правіла 37. Канчаткі, eur, aire перадаюцца праз ЭР ці праз ЁР:

Але:

рэзанэр	кантралёр
парлямэнтэр	манцёр
акцыянэр	марадзёр
антрэпрэнэр	білецёр
рэжысэр	фантазёр
шофэр	
міліцыянэр	
інжэнэр	

Правіла 38. Злучэньні ТР, ДР у канцы слоў чужаземнага паходжэньня перадаюцца бяз зьмен:

мэтр	дыямэтр
літр	магістр
баромэтр	міністр

Правіла 39. Словы чужаземнага паходжэньня тыпу *пралетарый, барый, алюміній*, якія раней пісаліся з канчаткамі Ы, І або зусім без канчаткаў, пішуцца з канчаткамі ЫЙ, ІЙ і скланяюцца, як беларускія назоўнікі тыпу *май*.

пралетарый	барый	алюміній
пралетарыя	барыя	алюмінія
пралетарыю	барыю	алюмінію

Увага. Але дапускаюцца і формы пралетар,—а,—у.

Правіла 40. Словы тыпу *камуніст* пішуцца без канчатку і скланяюцца не як прыметнікі (камуністага, камуністаму), а як назоўнікі тыпу *брат:* камуніст, камуніста, камуністу.

Правіла 41. У словах замежнага паходжэньня, якія канчаюцца на ДТ, у беларускім правапісе (як і ў вымаўленьні)

Д выкідаецца: Кранштат, Дармштат, фарштат; Гумбольт, Вунт.

Правіла 42. Прыметнікі, створаныя ад замежных слоў, якія канчаюцца на СІЯ, ЦЫЯ, пішуцца з канчаткам СІЙНЫ, ЦЫЙНЫ: камісійны, флексійны, рэвалюцыйны, каапэрацыйны, асацыяцыйны, арганізацыйны.

Прыметнікі, створаныя ад замежных слоў з канчаткамі на ІЎ, ЫЎ (-iv-) маюць канчаткі ІЎНЫ, ЫЎНЫ: курсіўны, масіўны, прагрэсіўнны, калектыўны каапэратыўны, рэактыўны, актыўны.

Замежныя словы, якія перайшлі ў беларускую мову з канчаткам ЁН, ІЁН (-on,-ion-), ствараюць прыметнікі на ІЁННЫ, ЫЁННЫ: пансіённы, ілюзіённы, парцыённы, рацыённы, стадыённы.

Суфікс замежных прыметнікаў ОНАЛЬ (-on al-) захоўваецца (з адпаведнымі фонэтычнымі зьменамі): эмацыянальны, нацыянальны, інтэрнацыянальны.

III. Правапіс уласных іменьняў, прозьвішчаў і геаграфічных назваў

Правіла 43. Уласныя беларускія прозьвішчы і геаграфічныя назвы пішуцца паводле беларускага правапісу і літаратурнага вымаўленьня:

Сянчук	Віцебск
Леванчук	Слуцк (Слуцак)
Рабцэвіч	Полацк (Полацак)
Петухоўскі	Магілеў
Ганчарэнка	Рагачэў
Хведаровіч	Ворша

Правіла 44. Іншаславянскія прозьвішчы і геаграфічныя назвы пішуцца з захаваньнем асаблівасьцяў той мовы, з якой яны ўзяты, але падпарадкуюцца наступным законам беларускай фонэтыкі, прынятым для чужаземных агульных іменяў, а імена: правілам аб аканьні (з захаваньнем Э, Е):

Шэўчэнка	Плеханаў
Прэабражэнскі	Жэлезноў
Стэшэнка	Ноўгарад
Чэрнышэўскі	Егор'еўск

зб напісаньні галосных пасьля зацьвярдзелых зычных:

Трыродаў	Арэнбург
Рабаў	Чэлябінск
Жылкін	Жытомір
Шырокаў	Чыстопаль
Чысьцякоў	Кашыра
Арол	Чэрэпавец

аб дзеканьні і цеканьні (калі зычныя Д, Т зьяўляюцца мяккімі ў іншай мове):

Дзержынскі	АЛЕ:	Стэшэнка
Дземенцеў		Гардэнка
Цэрэнцеў		Дэмбавецкі
Кацельніч		Тэрлецкі
Цецюшы		Адэса
Владзівасток		Дэбальцава

і правілам аб пераходзе В у Ў на канцы складоў:

Молатаў	Каўказ
Варашылаў	Роўна
Еўдакімаў	Кіеў

Пераклады іменьняў, прозьвішчаў і геаграфічных назваў ня робяцца:

Талстой	Гваздзёў
Рагавой	Волкаў
Ольгін	Краснадар
Біленка (украінск.)	Вронкі

Суфіксы і зычныя перад імі перадаюцца паводле правіл беларускага правапісу:

арэнбургскі	катласкі
крыварожскі	угліцкі
чувашскі	эўрапейскі

Украінскія суфіксы, СЬК-І, ЦЬК-І перадаюцца праз СКІ:

Кацюбінскі	Катлярэўскі
Затонскі	Крапіўніцкі

Правіла 45. Неславянскія іменьні, прозьвішчы і геаграфічныя назвы запісваюцца паводле вышэйпрыведзеных правіл напісаньня чужаземных слоў.

Арджанікідзэ	Марты
Афэлія	Дарыо
Матыльда	Дубуа
Афэнбах	Дурынг
Антарыо	Дуклё
Лёкарно	Дусэльдорф
Рабэсп'ер	Турынгія
АЛЕ:	Дзюма

IV. Морфолёгія

Назоўны і вінавальны склон назоўнікаў ніякага р.

Правіла 46. Назоўнікі ніякага роду з асновамі на цьвёрды і зацьвярдзелы зычны ў наз. і він. склонах маюць канчаткі О (пад націскам) і А (не пад націскам):

сьцябло	балота
жарало	рэшата
звяно	дрэва
акно	слова
валакно	мора
дабро	возера
ядро	сонца
гняздо	кола

Назоўнікі ніякага роду з асноваю на мяккі зычны маюць канчаткі Ё (пад націскам) і Е (не пад націскам)

жыцё	поле
галё	насене
касё	змагане
лам'ё	раздоле
асцё	шчасце
трысцё	разводзе
акрыцё	надвор'е
пачуцё	здароўе

Назоўнікі ніякага роду на МЯ маюць канчатак Я:

імя	стрэмя
семя	вымя
цемя	полымя

Назоўнікі, якія абазначаюць назвы маладых жывёл, маюць канчатак Ё:

цялё	ягнё
парасё	шчанё
жарабё	кацянё

Але дапускаецца і канчатак Я:

цяля	ягня
парася	шчаня
жарабя	кацяня

Родны склон назоўнікаў муж. р.

Правіла 47. Назоўнікі муж. р. у родным склоне маюць пераважна канчаткі А. Я:

завода	дня	журнала	чыгуна
цэха	месяца	тэхнікума	лома
трактара	лістапада	інстытута	Барысава
сярпа	кастрычніка	унівэрсітэта	Полацка
молата	літра	сацыялізма	Кіева
ударніка	мэтра	капіталізма	Жытоміра
каваля	чырвонца	процанта	Ленінграда
руля	суда	статута	Каўказа
года	гуртка	коласа	Казакстана
тыдня	тома	ліста	Бэрліна

Назоўнікі, якія не зьяўляюцца акрэсьленымі адзінкамі, а абазначаюць прадметы рачоўна дзялімыя (неакрэсьленай колькасьці) і абстрактна-разумовыя, маюць канчаткі У, Ю.

часу	народу	гароху	алею
лесу	цукру	воску	ячменю
гаю	гною	дыму	агню
краю	лёду	мёду	туману
люду	снегу	пяску	цэманту

шроту	лому	лісту	коласу
жвіру	маю	ільну	імху
вугалю	ветру	марозу	руху
торфу	гвалту	жалю	суму
чыгуну.	болю	розуму	страху

Родны склон назоўнікаў нiяк. р. *Правіла 48.* Назоўнікі ніякага роду ў родным склоне маюць канчаткі А, Я:

звяна	пачуця
акна	трысця
валакна	жыця
дабра	галя
вядра	кося
гнязда	поля
балота	насеня
дрэва	змаганя
слова	раздоля
мора	здароўя
возера	надвор'я
сонца	

Творны склон назоўнікаў муж. і нiяк. р. *Правіла 49.* Назоўнікі муж. і ніяк. род. ў творным склоне маюць канчаткі ОМ, ЁМ (пад націскам)

правадыром	рулём
кіраўніком	канём
сярпом	кулём
сялом	агнём
гуртком	жыцём
тапаром	пачуцём
канцом	трысцём

і АМ, ЕМ (не пад націскам):

камунарам	каменем
ударнікам	вугалем
калгаснікам	роем
заводам	насенем
цэхам	вяселем
трактарам	полем
горадам	змаганем
словам	пытанем
морам	выкананем
сонцам	заданем

Творны склон назоўн. жан. р. *Правіла 50.* Назоўнікі жан. р. у творным склоне маюць канчаткі:

ОЮ-ОЙ, ЁЮ-ЁЙ (пад націскам):

гарою (й)	ралёю (й)
парою (й)	зямлёю (й)
рукою	гульнёю
вясною	сям'ею
сцяною	крывёю
травою	касцёю
сяўбою	газёю

АЮ-АЙ, ЯЮ-ЯЙ (не пад націскам).

камунаю (й)	майстэрняю (яй)
брыгадаю (й)	капальняю (яй)
нарадаю	воляю
фабрыкаю	песняю
машынаю	зброяю
дарогаю	лініяю
калёнаю	партыяю
рэчаю	рэвалюцыяю
печаю	сенажацяю
цішаю	плыняю

Увага: Для назоўнікаў жан. роду, без канчатку наз. скл. адзін. л., дапускаюцца і канчаткі У, Ю:

снасцю	сталю
косцю	гразю
масцю	мазю
чэсцю	печу
столю	ночу

Месны склон назоўнікаў усіх радоў. *Правіла 51.* Назоўнікі ўсіх радоў з асновою на цьвёрды зычны ў месным склоне маюць канчаткі Е, пасьля Ц (што ад К) пад націскам—Э:

на заводзе	у слове
у заўкоме	гняздзе
у калектыве	брыгадзе
пры штабе	камуне
у клюбе	дарозе
на параходзе	праграме
на парозе	у руцэ
у стале	на рацэ
аб тэмпе	у малацэ

Назоўнікі ўсіх радоў з асноваю на мяккі і на Й маюць канчатак І, а пасьля зацьвярдзелых—Ы:

на рулі	на рубяжы
у агні	у калодзежы
на кані	у каўшы
у пакоі	на абручы
на краі	на возеры
у трамваі	у моры
у зямлі	у пушчы
на ралі	па начы
у сям'і	пры сястры
у партыі	на вуліцы
аб рэвалюцыі	у канцы

Назоўнікі муж. і ніяк р. з асноваю на К, а таксама назоўнікі з асноваю на мяккі і зацьвярдзелы, калі яны абазначаюць асобу, чалавека, маюць канчаткі У, Ю

аб чалавеку	аб кавалю
ударніку	пры вучню
калгасніку	пры мужу
бедняку	аб Ілічу
кулаку	аб таварышу
воўку	камунару
на пяску	ленінцу
у Менску	партыйцу

Увага: Канчатак У часам маюць і назоўнікі муж. р. з асноваю на Г і Х:

на рагу (вуліцы)	у руху
на сцягу	у страху
у працягу	у вуху

Клічны склон назоўнікаў муж. р. *Правіла 52.* Клічны склон усіх радоў уніфікуецца з назоўным, але дапускаюцца і формы: браце, дружа, хлопча, сынку.

Назоўны склон множнага ліку. *Правіла 53.* Назоўнікі ўсіх радоў множнага ліку з асноваю на цьвёрдыя (апрача Г, К, Х) і зацьвярдзелы маюць канчатак Ы:

заводы	калектывы	камунары	піянэры
гарады	рубяжы	дазоры	пляны
тэмпы	сёлы	рашоты	азёры
канцы	брыгады	камуны	нарады
машыны	праграмы	межы	дачы
пушчы	сёстры	горы	рамы

Назоўнікі з асноваю на мяккі зычны, Й і Г, К, Х маюць канчатак І:

кавалі	рулі	сцягі	дні
караблі	ударнікі	цэхі	краі
палі	калгаснікі	задані	землі
плыні	капальні	лініі	партыі

Назоўнікі з суфіксамі АН-ІН, ЯН-ІН маюць канчатак Е:

сяляне	случане
грамадзяне	палачане

Родны склон назоўнікаў муж. і ніяк. р. множ. л. *Правіла 55.* Назоўнікі муж. і ніяк. р. у родным склоне мн. ліку маюць канчаткі ОЎ, ЁЎ (пад націскам):

гарадоў	кавалёў
трактароў	рулёў
лясоў	краёў
каўшоў	кастылёў
канцоў	палёў

АЎ, ЯЎ (не пад націскам):

заводаў	прыяцеляў
цэхаў	аленяў
ударнікаў	пакояў
пляпаў	трамваяў
тэмпаў	лісцяў
камунараў	тыдняў
піянэраў	звеняў
вокнаў	пакаленяў
мораў	заданяў

АЛЕ: грошай
коняй
гоняй

Увага: У родным склоне назоўнікаў муж. і ніяк. роду могуць быць і формы аднае асновы:

чалавек	азёр
год	балот
дзён	сёл
раз	гнёзд
калёс	слоў
верацён	дрэў

Родны склон назоўнікаў жан. р. множн. ліку

Правіла 56. Назоўнікі жан. (і муж.) роду на А, Я ў родным склоне множ. ліку ўвогуле маюць форму без канчаткаў:

жанчын	мужчын
камун	зямель
брыгад	сабак
нарад	капель
гадзін	песень
мінут	соцень
дэкад	яблынь
дарог	партый
парод	ліній
праў	рэвалюцый

Назоўнікі жан. р. на А, Я маюць і канчаткі АЎ, ЯЎ:

глебаў	капальняў
вежаў	майстэрняў
межаў	тоняў
рэчаў	лазняў
нетраў	студняў

Назоўнікі жан. р., якія становяць сабою словы-асновы, маюць канчаткі ЭЙ, ЕЙ (пад націскам), АЎ, ЯЎ (не пад націскам):

начэй	арцеляўяў
пячэй	сенажацяў
мышэй	плыняўяў
курэй	народнасцяў
гусей	меншасцяў
снасцей	дробязяў
касцей	далоняў
часцей	

Канчаткі ЭЙ, ЕЙ таксама маюць і наступныя назоўнікі:

вачэй	дзяцей
вушэй	саней
людзей	грудзей
гасцей	чарцей

Давальны склон наз. множ. л.

Правіла 57. Назоўнікі ўсіх радоў у давальным склоне мн. ліку маюць канчаткі АМ, ЯМ (незалежна ад націску):

правадырам	кіраўнікам	братам	гарадам
лясам	плячам	вачам	вушам

ударнікам	піянэрам	камунарам	плянам
тэмпам	рашотам	азёрам	верацёнам
камунам	брыгадам	нарадам	кавалям
кастылям	рулям	дням	рублям
палям	аленям	прыяцелям	землям
капальням	дзецям	арміям	рэвалюцыям

Вінавальны склон наз. мн. ліку.

Правіла 58. Назоўнікі він. склону множн. ліку ўсіх радоў у назвах няжывых прадметаў маюць канчаткі назоўнага склону:

бачу	гарады	заводы
	калгасы	цэхі
	пляны	тэмпы
	камуны	брыгады
	рулі	пытані
	капальні	землі

У назвах жывых прадметаў він. скл. множ. л. мае канч. роднага склону:

бачу	правадыроў	кіраўнікоў
	беднякоў	батракоў
	валоў	ваўкоў
	чарвякоў	кароў
	авец	сініц
	ласёў	вусеняў

Творны склон назоўн. мн. л.

Правіла 59. Назоўнікі ўсіх радоў у творным склоне мн. ліку маюць канчаткі АМІ, ЯМІ

правадырамі	кавалямі
кіраўнікамі	кастылямі
гарадамі	рулямі
заводамі	прыяцелямі
цэхамі	аленямі
вокнамі	капальнямі
азёрамі	партыямі
брыгадамі	тэорыямі
камунамі	рэвалюцыямі

АЛЕ: дзецьмі
людзьмі
коньмі

3*

Месны склон назоўнікаў множ. ліку.

Правіла 60. Назоўнікі ўсіх радоў у месным склоне множ. ліку маюць канчаткі АХ, ЯХ (незалежна ад націску):

аб кіраўніках	кавалях
гарадах	рулях
лясах	кастылях
лугах	рублях
заводах	аленях
плянах	прыяцелях
тэмпах	пакоях
ачах	палях
вушах	дзецях
вокнах	касцях
азёрах	снасцях

Увага да правіла 57 і 60. Побач з формамі дав. скл. муж. і ніяк. р. на АМ, ЯМ і месн. скл. АХ, ЯХ дапускаюцца і формы на ОМ, ЁМ і ОХ, ЁХ, калі гэтыя канчаткі стаяць пад націскам: братом, гарадом, лясом, кавалём, палём; братох, гарадох, лясох, кавалёх, палёх.

Назоўнікі лічэбныя.

Правіла 61. Залежныя склоны лічэбнікаў ДВА і ДЗЬВЕ, АБОДВА і АБЕДЗЬВЕ для муж. і жан. р. уніфікуюцца:

двух	абодвух
двум	абодвум
двума	абодвума
на двух	на абодвух

Назоўны склон прыметнікаў жан. роду.

Правіла 62. Прыметнікі жан. р. у назоўным склоне маюць канчаткі АЯ, ЯЯ:

ударная	летняя
калгасная	зімняя
партыйная	жытняя
бадзёрая	ранняя
некаторая	асенняя

Назоўны склон прыметнікаў ніяк р.

Правіла 63. Прыметнікі ніяк. р. у назоўным склоне маюць канчаткі АЕ, ЯЕ (не пад націскам), ОЕ (пад націскам):

свабоднае	летняе	другое
калгаснае	асенняе	малое
плянавае	зімняе	крутое
партыйнае	ранняе	ліхое
бадзёрае	жытняе	пустое
прыгожае	трэцяе	густое

Родны склон прыметн. муж. і ніяк. роду.

Правіла 64. Прыметнікі муж. і ніяк. р. у родным склоне маюць канчаткі АГА (пад націскам ОГА), ЯГА:

ударнага	другога	летняга
калгаснага	ліхога	зімняга
партыйнага	малога	асенняга
бадзёрага	крутога	жытняга
нашага	густога	даўняга
вашага	пустога	трэцяга

Але ў займеньніках: майго
твайго
свайго
чыйго

Родны склон прыметнікаў жан. р.

Правіла 65. Прыметнікі жан. р., а таксама займеньнікі і лічэбнікі, якія зьмяняюцца па родах, ў родным склоне маюць канчаткі АЙ (пад націскам ОЙ):

ударнай	адной
калгаснай	другой
партыйнай	малой
бадзёрай	густой
некаторай	пустой
нашай	якой
вашай	такой

ЯЙ (пад націскам ЕЙ):

летняй	маей
зімняй	тваей
жытняй	сваей
трэцяй	чыей

Увага: Дапускаюцца і формы на АЕ, ОЕ: ударнае густое і г. д.

Давальны склон прыметнікаў муж. і ніяк. р.

Правіла 66. Прыметнікі муж. і ніяк. р. у давальным склоне маюць канчаткі АМУ (пад націскам ОМУ), ЯМУ:

ударнаму	другому	летняму
калгаснаму	якому	зімняму
партыйнаму	малому	асенняму
плянаваму	крутому	жытняму
некатораму	пустому	дальняму
нашаму	густому	трэцяму

Але ў займеньніках: майму
твайму
сваймy
чыйму

Давальны склон прыметнікаў жан. р.

Правіла 67. Прыметнікі жан. р. дав. скл. маюць канчаткі АЙ (пад націскам ОЙ):

ударнай	адной
калгаснай	другой
плянавай	ліхой
партыйнай	крутой
бадзёрай	пустой
некаторай	густой

ЯЙ:

У займеньніках:

летняй	маей
зімняй	тваей
дальняй	сваей
трэцяй	чыей

Творны склон прыметнікаў муж. і ніяк. р.

Правіла 68. Прыметнікі муж. і ніяк. р., а таксама займеньнікі і лічэбнікі, якія зьмяняюцца па родах, у творным склоне маюць канчаткі ЫМ, ІМ:

ударным	летнім
калгасным	зімнім
партыйным	жытнім
некаторым	дальнім
нашым	доўгім
вашым	кароткім
пустым	трэцім
густым	маім

Творны склон прыметнікаў жан. р.

Правіла 69. Прыметнікі жан. р. у творным склоне маюць канчаткі АЮ-АЙ (пад націскам ОЮ-ОЙ).

ударнаю (й)	адною (й)
калгаснаю	другою
партыйнаю	любою
нашаю	крутою
вашаю	густою

ЯЮ-ЯЙ

У займеньніках:

летняю (й)	маею (й)
зімняю	тваею
асенняю	сваею
летняю	чыею

Месны склон прыметн. муж. і ніяк. р.

Правіла 70. Прыметнікі муж. і ніяк. р., а таксама займеньнікі і лічэбнікі, якія зьмяняюцца па родах, у месным склоне маюць канчаткі ЫМ, ІМ:

аб	ударным	зімнім
	калгасным	трэцім
	партыйным	маім
	нашым	тваім
	вашым	сваім
	малым	чыім
	густым	
	летнім	

Месны склон прым. жан. р.

Правіла 71. Прыметнікі жан. р. у месным склоне маюць канчаткі АЙ (пад націскам ОЙ):

аб	ударнай	адной
	калгаснай	другой
	партыйнай	любой
	некаторай	крутой
	нашай	малой
	вашай	густой

ЯЙ У займеньніках:

аб	летняй	маей
	жытняй	тваей
	зімняй	сваей
	трэцяй	чыей

Назоўны склон прыметн. мн. л.

Правіла 72. Прыметнікі ўсіх радоў у назоўным склоне множ. ліку маюць канчатк ЫЯ, ІЯ:

ударныя	дальнія
калгасныя	зімнія

партыйныя летнія
лепшыя жытнія
некаторыя асеннія
гэтыя другія
тыя трэція

Але ў займеньніках: мае нашы
тvae вашы
свае
чые

Правіла 73. Лічэбнікі ПАЎТАРА, (муж. р.) і ПАЎТАРЫ (жан. р.) ва ўсіх склонах маюць формы назоўнага склону.

Лічэбнікі ТРЫ-ЧАТЫРЫ маюць наступныя склонавыя зьмены:

Наз. ТРЫ-ЧАТЫРЫ — він. як наз. ці родны
род. ТРОХ-ЧАТЫРОХ — твор. ТРЫМА-ЧАТЫРМА
дав. ТРОМ-ЧАТЫРОМ — месн. на ТРОХ-ЧАТЫРОХ

лічэбнікі ПЯЦЬ, ШЭСЬЦЬ... АДЗІНАЦАЦЬ... ДВАЦАЦЬ, ТРЫЦАЦЬ, ПЯЦЬДЗЕСЯТ... ВОСЕМДЗЕСЯТ маюць наступныя зьмены:

Наз. ПЯЦЬ, АДЗІНАЦАЦЬ, ПЯЦЬДЗЕСЯТ, ВОСЕМДЗЕСЯТ
род. ПЯЦІ, АДЗІНАЦАЦІ, ПЯЦЬДЗЕСЯЦІ, ВОСЕМДЗЕСЯЦІ
дав. ПЯЦІ, АДЗІНАЦАЦІ, ПЯЦЬДЗЕСЯЦІ, ВОСЕМДЗЕСЯЦІ
він. як назоўны
творн. ПЯЦЬМІ, (ПЯЦЮ, ПЯЦЬМА), ВОСЕМДЗЕСЯЦЬМІ (-ЦЮ,-ЦЬМА)
месн. на ПЯЦІ, АДЗІНАЦАЦІ, ПЯЦІДЗЕСЯЦІ, ВОСЕМДЗЕСЯЦІ.

УВАГА: Для лічэбнікаў, якія абазначаюць колькасьць асоб допускаюцца і наступныя зьмены:

Наз. ПЯЦЬ, АДЗІНАЦАЦЬ, ПЯЦЬДЗЕСЯТ, ВОСЕМДЗЕСЯТ
род. ПЯЦЁХ, АДЗІНАЦАЦЁХ, ПЯЦЬДЗЕСЯЦЁХ, ВОСЕМДЗЕСЯЦЁХ.
дав. ПЯЦЁМ, АДЗІНАЦАЦЁМ, ПЯЦЬДЗЕСЯЦЁМ, ВОСЕМДЗЕСЯЦЁМ
він. як родны
творны як і ў асноўным правіле
месны на ПЯЦЁХ, АДЗІНАЦАЦЁХ, ПЯЦЬДЗЕСЯЦЁХ, ВОСЕМДЗЕСЯЦЁХ.

Лічэбнікі СОРАК, ДЗЕВЯНОСТА, СТО маюць наступныя склонавыя зьмены:

наз. СОРАК, ДЗЕВЯНОСТА, СТО
род. САРАКА, ДЗЕВЯНОСТА, СТА
дав. САРАКА, ДЗЕВЯНОСТА, СТА
він. як і назоўны
творны. САРАКА, ДЗЕВЯНОСТА, СТА
месны. САРАКА, ДЗЕВЯНОСТА, СТА.

лічэбнікі ДЗВЕСЦЕ... ДЗЕВЯЦЬСОТ маюць наступныя склонавыя формы:

наз. ДЗВЕСЦЕ, ДЗЕВЯЦЬСОТ,
род. ДВУХСОТ, ДЗЕВЯЦІСОТ
дав. ДВУМСТАМ, ДЗЕВЯЦІСТАМ
він. як назоўны
творн. ДВУМАСТАМІ, ДЗЕВЯЦЬМІСТАМІ (ДЗЕВЯЦЮСТАМІ)
месн. ДВУХСТАХ, ДЗЕВЯЦІСТАХ.

Калі лічэбнік складаецца з некалькіх слоў, дык зьмяняецца толькі апошняе слова:

ШЭСЦЬСОТ СЕМДЗЕСЯТ ДЗЕВЯЦЬ
ШЭСЦЬСОТ СЕМДЗЕСЯТ ДЗЕВЯЦІ
ШЭСЦЬСОТ СЕМДЗЕСЯТ ДЗЕВЯЦІ
ШЭСЦЬСОТ СЕМДЗЕСЯТ ДЗЕВЯЦЬМІ
на ШЭСЦЬСОТ СЕМДЗЕСЯТ ДЗЕВЯЦІ

Дзеяслоў: 2-я і 3-я асобы адзіночнага ліку.

Правіла 74. Дзеясловы абвеснага ладу ў другой і трэцяй асобе цяперашняга часу маюць наступныя канчаткі:

для 1 спражэньня: 2 асобы — ЕШ (пасьля зацьвярдзелых ЭШ, АШ):

ідзеш бярэш
вядзеш сячэш
вязнеш пішаш
віснеш мажаш
сееш скачаш
мыеш рагочаш

3 асобы — Е (пасьля зацьвярдзелых Э, А):

ідзе бярэ
вядзе сячэ
вязне піша
вісне мажа
пяе скача
мые рагоча

для 2 спражэньня: 2 асобы — ІШ (пасьля зацьвярдзелых ЫШ):

водзіш	важыш
возіш	марыш
ломіш	вучыш
гоніш	точыш

3 асобы — ІЦЬ (пасьля зацьвярдзелых ЫЦЬ):

водзіць	важыць
возіць	марыць
ломіць	вучыць
гоніць	точыць

1, 2, 3 асобы дзеясловаў мн. ліку.

Правіла 75. Дзеясловы цяпер. часу мн. л. маюць наступныя канчаткі:

для 1-га спражэньня: 1 асобы—ОМ, ЁМ (пад націскам):

бяром	ідзём
сьцеражом	кладзём

АМ, ЕМ (не пад націскам):

пішам	працуем
ніжам	чытаем
можам	плянуем
клічам	прапануем

2 асобы—АЦЕ, ЕЦЕ, ЯЦЁ:

пішаце	працуеце	ідзяце
можаце	чытаеце	ведзяце
клічаце	плянуеце	кладзяце
ніжаце	прапануеце	несяце

Увага: Побач з формаю ЯЦЁ дапускаецца і форма ЯЦЁ:

ідзяцё	везяцё
кладзяцё	несяцё

3 асобы—УЦЬ, ЮЦЬ:

бяруць	пяюць
нясуць	працуюць
ніжуць	плянуюць
пішуць	прапануюць

для 2-га спражэньня: 1 асобы—ЫМ, ІМ:

вучым	ловім
бачым	косім
важым	носім
лічым	водзім

2 асобы—ЫЦЕ, ІЦЕ:

вучыце	ловіце
бачыце	косіце
важыце	носіце
лічыце	робіце

3 асобы—АЦЬ, ЯЦЬ:

вучаць	ловяць
бачаць	косяць
важаць	носяць
лічаць	робяць

Загадны лад дзеясловаў множ. ліку.

Правіла 76. Дзеясловы 1 асобы мн. ліку загаднага ладу маюць канчатак МА:

станьма	бярыма
кіньма	нясіма
сядайма	кладзіма

2 асобы—ЫЦЕ, ІЦЕ, ЙЦЕ, ЬЦЕ, ЦЕ:

бярыце	гадуйце
кажыце	сядайце
тушыце	працуйце
маўчыце	плянуйце
кладзіце	станьце
нясіце	кіньце
касіце	наверце

Увага: Побач з формамі МА, ЫЦЕ, ІЦЕ дапускаюцца і формы ЭМ, ЕМ, ЭЦЕ, ЕЦЕ:

бярэм	бярэце
кладзем	кажэце
хадзем	нясеце
нясем	прасеце

Дзеяпрыметнікі.

Правіла 77. Ад дзеясловаў утвараюцца наступныя формы дзеяпрыметнікаў.

а) не-залежнага стану цяпер. часу:

існуючы,—ая, ае
пануючы
рашаючы
завяршаючы
здавальняючы
меншавіцтвуючы

б) не-залежнага стану прошлага часу:

існаваўшы,—ая, ае
панаваўшы
разгарнуўшы
выканаўшы

в) залежнага стану цяпер. часу:

эксплёатуемы,—ая, ае	нецярпімы
непазнаваемы	магчымы
руйнуемы	непрымірымы

г) залежнага стану прошлага часу:

вырашаны,—ая, ае	заліты
выкананы	забіты
зроблены	зарыты

Словы-адмоў не, ні пры дзеясловах

Правіла 78. Словы-адмоўі НЕ, НІ пішуцца асобна ад дзеясловаў:

не плакаць	ні стаць
не хныкаць	ні сесьці
не баяцца	ні паспаць
не падавацца	ні падрамаць

Разам з дзеясловамі адмоўі пішуцца толькі ў тых выпадках, калі гэтыя дзеясловы без адмоўя ня ўжываюцца.

няможацца
недамагаецца
няволіць
непакоіць
ненавідзіць

Словы - адмоўі пры назоўніках, прыметніках і прыслоўях.

Правіла 79. Адмоўі НЕ (НЯ), НІ пішуцца разам: а) з тымі словамі, якія без адмоўя ня ўжываюцца:

нявестка	ненавісны
небарака	нястрымны
немач	нішчымны
недасол	недарэчны
недахоп	нікчэмны
нягода	неўзабаве
няздара	недалужна
нявольніцтва	нядбайна

б) калі НЕ, НІ дадаюцца для ўтварэньня новага слова (паняцьця), інакш кажучы, калі слова з адмоўем можна замяніць іншым роўназначным словам без адмоўя:

непрыяцель — вораг	невысокі — нізкі
няпраўда — хлусня	невясёлы — сумны
няшчасце — бяда	нягодны — дрэнны
няволя — прымус	невялікі — малы
недастаткі — беднасць	небагата — бедна

в) у неазначальных і адмоўных займеньніках і прыслоўях:

нехта	некалі
нешта	недзе
некаторы	некуды
ніхто	ніколі
нішто	нідзе
ніякі	нікуды

Асобна ад назоўнікаў, прыметнікаў і прыслоўяў адмоўі пішуцца тады, калі яны служаць для адмаўленьня за прадметам разгавору ранейшага значэньня і для сьцьвярджэньня за ім іншага, новага значэньня:

не праўда, а хлусня
не спакой, а сваркі
не дастаткі, а беднасць
не вясёлы, а сумны
не высокі, а доўгі

Прыназоўнікі з дзеясловамі і прыслоўямі.

Правіла 80. Прыназоўнікі (прыстаўкі) з дзеясловамі і прыслоўямі заўсёды пішуцца разам:

дагнаць	бясконца
перагнаць	напавер
аўладаць	зусім
сплянаваць	збоку
вывучыць	паволі
выканаць	урэшце
загрузіць	пабеларуску

Увага: 1. Калі прыназоўнік-прыстаўка канчаецца на зычны, а наступнае слова пачынаецца з І, дык замест І пішацца Ы:

сыспаду	сыграць
спадыспаду	сыскаць
падысці	надысці

2. Калі прыназоўнік-прыстаўка канчаецца на галосны, дык І таго слова, з якім прыстаўка зьліваецца, пераходзіць у Й:

зайсці
выйсці
прыйменнік
займеннік

Прыназоўнікі са скланяльнымі часьцінамі моў: *Правіла 81.* Са скланяльнымі часьцінамі мовы прыназоўнікі—прыстаўкі пішуцца разам тады, калі скланяльныя словы без прыназоўніка ня ўжываюцца:

умалот	бяспечны
запечак	бяздомны
падсцілка	заможны
падмурак	прымежны
адпачынак	зазозны
надвор'е	падазроны

б) калі скланяльнае слова разам з прыназоўнікам утварае новае слова (паняцьце):

паратунак	павольны
залік	падарожны
падход	пабочны
урад	падводны
завоз	падземны
расход	прыморскі
пералёт	надзвычайны
прыклад	беспрацоўны

У рэшце выпадкаў скланяльныя словы ад прыназоўнікаў пішуцца асобна.

V. ПЕРАНОС СЛОЎ

Правіла 82. Словы пераносяцца па складох, але з вольным складападзелам пры групе зычных:

ся-стра, сяс-тра, сяст-ра,
во-льны, воль-ны.

Адна літара не пераносіцца і не пакідаецца.

VI. ВЯЛІКАЯ І МАЛАЯ ЛІТАРЫ

Правіла 83. Вялікая літара пішацца: 1) у пачатку пісьма, 2) пасьля кропкі, а таксама знакаў пытальнага і клічнага,

калі яны канчаюць фразу, 3) ва ўсіх уласных іменьнях—іменьнях і прозьвішчах людзей, у назвах краін, гарадоў, сёл, рэк, мораў, гор, твораў і г. д., 4) у назвах устаноў і організацый, рэволюцыйных падзей, рэвалюцыйных і грамадзкіх сьвят—у тых выпадках, калі гутарка ідзе аб паасобнай, конкрэтнай установе, організацыі, падзеі:

Цэнтральны Выканаўчы Камітэт СССР
Саўнарком БССР
Менскі Гарком
Гомельскі Гарпрафсавет
Чырвоная Армія
Парыская Камуна
Кастрычніцкая Рэвалюцыя
Дукорскі Сельсавет
Чэрвенскі Райвыканком
Камуністычная Партыя
Камуністычная Партыя Заходняй Беларусі

Калі ў многаслоўных назвах сустракаюцца дапаможныя словы (прыназоўнікі, злучнікі) і словы агульна-бытавога сэнсу, дык яны пішуцца з малой літары:

Савет Працы і Абароны
Цэнтральная Камісія для палепшаня быту вучоных.

Правіла 84. З малой літары пішуцца: 1) усе прыметнікі, якія ўтвораны ад іменьняў уласных:

ленінскія творы
гомельскія заводы
беларускія рэкі

2) усе назвы ўстаноў, організацый і г. д., калі яны не ьяўляюцца ўласнымі іменьнямі, а ўжыты ў агульным значэньні.

крайком
райвыканком
сельсавет
саўнаркомы саюзных рэспублік
камуністычныя партыі
чырвоныя арміі

3) вы, вас, вам... ва ўсіх выпадках.

У. І. ЛЕНІН.

ПРАЛЕТАРЫЯТ і СЯЛЯНСТВА *).

З'езд сялянскага саюзу, які адбываецца цяпер у Маскве, зноў высоўвае на чаргу дня пільнае пытане аб адносінах сацыял-дэмакратыі да сялянскага руху. Для рускіх марксістаў пытане гэта заўсёды было пільным пры вызначэні іх праграмы і тактыкі. Яшчэ у першым праекце праграмы рускіх сацыял-дэмакратаў, надрукаваным у 1884 г. заграніцай групай „Освобождение труда", была удзелена вельмі сур'ёзная увага сялянскаму пытаню.

З таго часу нельга назваць ніводнага буйнага твору марксістаў, прысвечанага агульным пытаням, ніводнага сацыял-дэмакратычнага органа друку, які-б не паўтараў, не разьвіваў, не прыстасоўваючы да паасобных выпадкаў, марксіцкіх поглядаў і лёзунгаў.

Цяпер пытане аб сялянскім руху стала пільным не у тэарытычным толькі, а у самым непасрэдным практычным значэні. Цяпер трэба абярнуць нашы агульныя лёзунгі у простыя заклікі, звернутыя ад рэволюцыйнага пралетарыята да рэволюцыйнага сялянства. Цяпер наступіў момант, калі сялянства выступае сьвядомым творцам новага укладу рускага жыцця. І ад росту свядомасці сялянства залежыць у вялізарнай ступені ход і выход вялікай рускай рэвалюцыі.

Чаго хоча сялянства ад рэвалюцыі? Што можа даць рэвалюцыя сялянству? — вось два пытані, вырашыць якія абавязан кожны палітычны дзеяч і у асаблівасці кожны свядомы рабочы, які з'яўляецца палітычным дзеячом у лепшым, не апошленым буржуазным палітыканствам, сэнсе гэтага слова.

Сялянства хоча зямлі і волі. Аб гэтым не можа быць двух думак. Усе свядомыя рабочыя падтрымліваюць усімі сіламі рэвалюцыйнае сялянства. Усе свядомыя рабочыя хочуць таго і дабіваюцца таго, каб сялянства атрымала усю зямлю і усю волю. Усю зямлю — гэта значыць не здавольвацца ніякімі частковымі уступкамі і падачкамі; гэта значыць разлічаць не на пагаднене сялян з памешчыкамі, а на зніштажэне памешчыцкай пазямельнай уласнасці. І партыя свядомага пралетарыята, сацыял-дэмакратыя, самым рашучым спосабам выказалася у гэтым сэнсе: на сваім III з'ездзе, які адбыўся у маі гэтага года, РС-ДРП прыняла рэзалюцыю, у якой гаворыцца проста аб падтрымані сялянскіх рэвалюцыйных патрабаваняў *аж да канфіскацыі усіх* прыватнаўладальніцкіх зямель.

Гэта рэзалюцыя ясна паказвае, што партыя свядомых рабочых падтрымлівае сялянскае патрабаване усей зямлі. І у *гэтых* адносінах з рэзалюцыяй III з'езду РС-ДРП зусім супадае па зместу рэзалюцыя, прынятая на канфэрэнцыі другой палавіны нашай партыі.

„Усю волю" — гэта значыць выбарнасць чыноўнікаў і урадавых асоб, якія кіруюць грамадскімі і дзяржаўнымі справамі. „Усю волю" — гэта значыць поўнае зніштажэне такой дзяржаўнай улады, якая-б не залежала цалкам і выключна ад народу, якая не была-б выбрана народам, не была-б падкантрольна народу, не была-б зменена народам. „Усю волю" — гэта значыць, што не народ павінен падчыняцца чыноўнікам, а чыноўнікі павінны падчыняцца народу.

Вядома, не усе сяляне, якія змагаюцца за зямлю і волю, у поўнай меры свядома адносяцца да гэтага змаганя і даходзяць да патрабаваня рэспублікі. Але дэмакратычны кірунак сялянскіх патрабаваняў не выклікае сумненя. Таму падтрымане гэтых патрабаваняў забяспечана сялянству з боку пралетарыята. Сяляне павінны ведаць, што чырвоны сцяг, падняты у гарадох, ёсць сцяг змаганя за бліжэйшыя і неадкладныя патрабавані не толькі прамысловых і сельскіх рабочых, але і за патрабавані мільёнаў і дзясяткаў мільёнаў дробных земляробаў.

Рэшткі прыгоннага права ва усіх і усялякіх формах і відах да гэтага часу душаць бязлітасным гнётам усю сялянскую масу, і пралетары пад чырвоным сцягам аб'явілі вайну гэтаму гнёту.

---

*) Урывак з артыкулу У. І. Леніна, надрукаваны паводле новага правапісу.